

**КУЛТУРАТА И ОБРАЗОВАНИЕТО ВО БИТОЛА
И БИТОЛСКО КОН КРАЈОТ НА 1944
И ВО ПОЧЕТОКОТ НА 1945 ГОДИНА**

Александар Симоновски,
*Институт за национална историја,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, Македонија*

Key words: Macedonia, Bitola, education, schools, pupils, culture

Summary: After the liberation of Macedonia during the World War II on November 19, 1944, the government started to resolve the issues related to construction of the Macedonian State. An unavoidable part of these processes was also the solution of issues concerning the culture and the education. In the same direction, this paper emphasizes the culture and the education in Bitola and the Bitola area between late 1944 and in early 1945.

Клучни зборови: Македонија, Битола, образование, училишта, ученици, култура

Резиме: По ослободувањето на Македонија во текот на Втората светска војна, на 19 ноември 1944 година, власта се зафатила со решавање на прашања за изградбата на македонската држава. Неодминлив дел од овие процеси претставувало и решавањето на прашањата од областа на културата и на образованието. Во тој поглед, во фокусот на вниманието на овој труд се наоѓаат културата и образованието во Битола и во Битолско во периодот кон крајот на 1944 и во почетокот на 1945 година.

За време на Втората светска војна, на Првото заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ) на 2 август 1944 година, Македонија била прогласена за држава во рамките на југословенската федерација што претставувало пресуден момент во историјата на македонскиот народ. Во втората половина на 1944 година започнале операциите на Народноослободителната војска и партизанските одреди на Македонија (НОВ и ПОМ) против бугарската и германската окупаторска власт и нивните соработници за конечно ослободување на Македонија.

По конечното ослободување на Македонија на 19 ноември 1944

година, при изградувањето на македонската држава власта се зафатила со решавање на прашања од: политички, економски, културен, образовен и од друг аспект.

Во таа смисла, воспитно-образовната дејност била доведена до состојба да го започне својот историски пат, речиси, од почеток. Во овие настојувања, особено место и значење добило издигањето и ширењето на образовното и на културното ниво на населението (Ачкоска, 2013: 175). Со оглед на големото значење на прашањето за просветување на населението, тоа долго време го привлекувало вниманието на Президиумот на АСНОМ. Прашањето било предмет на разгледување и во усвоените документи на Првото заседание на АСНОМ. Президиумот на АСНОМ и Поверенството за просвета ги поставиле основите на организиранити училиштен систем и организираното културно-просветно живеење. За намалувањето на големата неписменост биле организирани аналфабетски курсеви за описменување на возрасните. Посебно било значајно утврдувањето на привремената азбука¹ со чија примена започнало првото описменување, а едновременно, се спроведувало и решението од Првото заседание на АСНОМ за воведување на македонскиот јазик за службен јазик во македонската држава (Велјановски, 1992: 88-89).

Демократска Федерална Македонија (ДФМ), како во економски, така и во културно-просветен поглед, се наоѓала во тешка положба. Органите на власта во спроведувањето на образовната политика се судриле со сериозни проблеми: со голем процент на неписмено население, со недостиг на стручен просветен кадар, училишните згради биле разрушени или многу оштетени, се чувствувала голема потреба од училишни згради, училиштен инвентар, помагала и слично. До декември 1944 година бројот на неписменото население во ДФМ на над десетгодишна возраст изнесувал 297 илјади лица или 67,5% од вкупното население биле неписмени (Јурукова, 1992: 73-75).

За задоволување на потребите од наставен кадар на слободната територија во Македонија, уште во септември 1944 година, органите на народната власт пристапиле кон организирање на неколкудневни учителски курсеви. Така, во битолското село Нижеполе бил организиран краток семинар со практични предавања на неколку средношколци кои биле назначени за учители во врите отворени основни училишта во битолската околина. Учителскиот курс бил организиран и раководен од страна на учителот Илија Јанкуловски, кој по ослободувањето на

¹ Привремената азбука содржела 25 букви.

Битола бил назначен за прочелник на просветниот оддел на Битолскиот околиски народноослободителен одбор (НОО). На курсот, освен практичните предавања, Јанкуловски се осврнал и за значењето и улогата на наставата по македонски јазик. Кон средината на ноември 1944 година, во Битола бил организиран петнаесетдневен учителски курс, кој се одвивал во Основното училиште „Св. Кирил и Методиј“⁴. На курсот, проф. Љубен Лапе (родум од Прилеп) одржал предавање по историја, Филип Каваев (учител од Струга) – по македонски јазик, Трајан Делов (професор, родум од Битолско) – по психологија, а Велко Петровски-Паскали (родум од Битола) – по музичко воспитание (Јурукова, 2003: 54-55).

Во учебната 1944/1945 година во македонската држава имало вкупно 927 основни четиригодишни училишта. Во 828 училишта наставата се изведувала на македонски наставен јазик, во нив биле опфатени 75 602 ученици, а настава изведувале 1 701 наставник. На албански наставен јазик биле отворени 60 училишта со 3.975 ученици и со 104 наставници, додека, пак, на турски наставен јазик имало 37 училишта со 3.334 ученици и 49 наставници. На српскохрватски наставен јазик работеле две училишта со 186 ученици и 2 наставника. Покрај основните четиригодишни училишта, во учебната 1944/1945 година се појавиле и седмолетките како нов вид на основни училишта кои биле отворени и покрај недостигот на наставен кадар, материјалните и други оскудни можности. На македонски наставен јазик имало 73 седумгодишни училишта со 9 989 ученици и 5 училишта на албански наставен јазик со 117 ученици (Јурукова, 1992: 89-97).

Во основните училишта од почетокот се работело според привремениот наставен план и програма изработени од страна на Поверенството за просвета при Президиумот на АСНОМ, од 30 септември 1944 година. Во текот на ноември 1944 година поголем број училишта го имале на располагање овој основен училиштен документ (Јурукова, 1992: 95-96). Според него, во I одделение се учеле 7 предмети,² во II одделение – 7 предмети,³ во III одделение –

2 Веронаука (незадолжително – факултативно), народен јазик (обука за читање и пишување), предметно учење, сметање, цртање, пеење и гимнастика.

3 Веронаука (незадолжително), народен јазик, предметно учење, сметање, цртање, пеење и гимнастика.

10 предмети,⁴ во IV одделение – 10 предмети,⁵ во V одделение – 10 предмети,⁶ во VI одделение – 11 предмети⁷ и во VII одделение – 11 предмети.⁸ Привремениот наставен план и програма ја содржеле и привремената македонска азбука по која се изведувала наставата во учебната 1944/1945 година (Крстевски и др. ред., 1984: 6-10).

Во почетокот на првата учебна 1944/1945 година, покрај основните училишта, се отворале и средни училишта на македонски јазик (Јурукова, 2003: 84). Целото образование било со тенденција да биде во рацете на државата и да се изведува бесплатно на сите нивоа. Затоа, со решение на Президиумот на АСНОМ од 18 јануари 1945 година биле укинати сите приватни училишта во Македонија, меѓу кои имало основни, но, и средни стручни и гимназиски (Велјановски, 2004: 50).

По ослободувањето на Битола на 4 ноември 1944 година, во склопот на повоената изградба на македонската држава, во Битола и Битолско власта започнала со организирање на образованието и културата преку Битолскиот областен НОО, Битолскиот околиски НОО и Градскиот НОО – Битола како органи на власта.

Според еден извештај на просветниот оддел на Градскиот НОО – Битола од 24 јануари 1945 година, во Битола постоеле 7 основни училишта: „Св. Климент Охридски“, „Коле Канински“, „Стефан Наумов-Стиф“, „Д-р Трифун Паноски“, „Св. Кирил и Методиј“, „Даме Груев“ и „Тодор Ангелески-Даскало“. Училиштата биле лоцирани во 10 згради, во кои, како и во едната зграда за битолските гимназии, до ослободувањето на градот непријателските војски ги користеле објектите за болници, касарни и магацини. Затоа било потребно да помине доста време за да се испразнат, да се исчистат и да се доведат во ред 67 училници од основните училишта. Училишниот мебел главно не претрпел многу голема загуба. Клучите, таблите и друго, со мали поправки доста бргу биле оспособени за употреба. Во текот на

4 Веронаука (незадолжително), народен јазик, сметање, запознавање на општеството, историја (најважните случувања од македонската историја), запознавање на природата, цртање, пеење, гимнастика и рачна работа.

5 Веронаука (незадолжително), народен јазик, сметање и геометрија, географија на Југославија и соседните балкански земји, историја на Македонија и Југославија, запознавање на природата, цртање, пеење, гимнастика и рачна работа.

6 Народен јазик, аритметика и геометрија, географија на Европа, историја на стариот век, руски јазик, зоологија, цртање, пеење, гимнастика и рачна работа (во селата работа во училишната градина и полето).

7 Народен јазик, аритметика и геометрија, географија, историја на средниот и новиот век, руски јазик, ботаника, цртање, пеење, гимнастика, рачна работа и хигиена.

8 Народен јазик, руски јазик, аритметика и геометрија, физика, хемија, историја во врска со историјата на соседните народи, хигиена, цртање, пеење, гимнастика и рачна работа.

Втората светска војна многу од училишниот мебел и училата за да бидат сочувани од уништување бугарските училишни власти ги поделиле по приватни лица. По ослободувањето на Битола голем број од тие работи биле пронајдени и прибрани или, пак, доколку тоа не било направено, се преземале мерки да се пронајдат и да се приберат сите инвентарни предмети. Во Битола постоело и француско училиште на кое му бил признаен јавниот карактер. Од 1 февруари 1945 година се планирало со работа да започне и муслиманско основно училиште. Во ова училиште, кое требало да има 5 одделенија, од кои 3 одделенија за ученици од турската националност и две одделенија за ученици од албанската националност, до 24 јануари 1945 година биле запишани 80 ученици (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 228-229).

Работата на посочените 7 основни училишта во Битола во учебната 1944/1945 година започнала на 4 декември 1944 година. По повод отворањето на училиштата во градот, во секое училиште била одржана пригодна свеченост на која освен учениците и родителите присуствувале и голем број граѓани (Јурукова, 2003: 58). Наставничкиот кадар го сочинувале 68 учители/ки.⁹ Од нив, 32 биле студенти и ученици од виши одделенија на средни училишта. Поради неопходноста за нивното запознавање со новата работа бил одржан десетдневен педагошки курс. Од другите 36 учители повеќето имале полна стручна спрема стекната во учителските школи за време на Кралството Југославија, додека помал дел имале неполна спрема, меѓутоа, посетувале педагошки курсеви (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 229).

Според податоците од извештајот на просветниот оддел на Градскиот НОО – Битола, вкупниот број на ученици во сите споменати 7 основни училишта во Битола изнесувал 2 470 или 2 570. Учениците биле распоредени во 67 одделенија. Првото, второто, третото и четвртото одделение имале по 12 одделенија, петтото одделение – 7, а шестото и седмото одделение – по 6 одделенија. Просветниот оддел забележал дека учениците доста нередовно доаѓале на настава и се сметало дека причина за тоа претставувала сиромаштијата (немањето облека, обувки, прибор и др.). За повиските одделенија, пак, се сметало дека причина претставувало и тоа што учениците биле зафатени „со приватна работа“. Поради таквите случувања, дотогаш, казни спрема родителите на учениците не биле преземени, а на сиромашните ученици им била поделе-

9 Во училиштето „Св. Кирил и Методиј“ биле ангажирани 17 учители, во училиштето „Св. Климент Охридски“ – 18 учители, во училиштето „Коле Канински“ – 4 учители, во училиштето „Д-р Трифун Паноски“ – 8 учители, во училиштето „Тодор Ангелески-Даскалот“ – 8 учители, во училиштето „Даме Груев“ – 9 учители и во училиштето „Стефан Наумов-Стиф“ – 4 учители.

на материјална помош. Над учениците биле вршени лекарски прегледи (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 229).

Во однос на служителите, нивниот вкупен број во основните училишта заедно со тие од народната гимназија изнесувал 24. Се сметало дека оваа бројка била мала, но, со оглед на тоа дека основните училишта работеле само полудневно, немало потреба за назначување на нови служители. Поправките на: училишните згради, пумпите и друго, често не се вршело навреме, затоа што техничкиот оддел бил принуден своите стручни луѓе истовремено да ги праќа на многу места. Основните училишта навреме биле снабдени со дрва, меѓутоа, имајќи предвид дека наставата се одвивала во есенскиот и во зимскиот период, просветниот оддел оценил дека на училиштата требало да им се даде поголемо количество огревно дрво за тие да имаат и резерва (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 230).

Во натамошниот период од образовниот процес, а со цел да се постигне подобар успех во наставата, просветниот оддел заклучил дека треба да се извршат извесни поправки на училишниот мебел, училата и другите средства, кои, во некои училишта, сè уште не биле поправени. Било потребно и да се набават нови табли, столчиња, училишни дневници, хартија, канцелариски прибор и друго, доколку немало во некое училиште. Се предвидувало да се одржат месечни учителски конференции на кои би се одржувале предавања од областа на предметите од педагошката група. За младите учители, во слободно време, се сметало дека задолжително треба да ги посетуваат часовите на постарите учители што би значело од нив да ги согледаат методите на реализацијата на наставата и слично. Покрај тоа, на младите учители постојано требало да им се даваат совети како да го одржат редот и дисциплината меѓу учениците и како да го зачуваат авторитетот на наставник. За да се воспоставел поголем контакт со родителите на учениците, било предвидено да се одржат заеднички конференции меѓу родителите и наставниците. На конференциите би се укажало на недостатоците, потребите и можните мерки за поправување на работата во наставата (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 230).

Заради сите тешкотии карактеристични за периодот по војната и квалификациите на учителскиот кадар, просветниот оддел на Градскиот НОО – Битола констатирал дека наставата во основните училишта се одвивала нормално. Од пречките заради што не можело да се очекува таков успех во наставата каков што би се посакувал биле посочени и немањето: учебници, ученички прибор и учила, слабата облека на учениците и друго. (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 229).

Во Битола, на 1 февруари 1945 година започнало со работа Основното училиште „Адем Махмут“ во кое биле запишани 174 ученици – Турци 137. Истиот ден, со настава на албански јазик, во Битола започнало со работа Основното училиште „Фахри Ибрахим“ во кое вкупно биле запишани 168 ученици распоредени во 3 паралелки во прво одделение (Јурукова, 2003: 58).

Во Битола постоела Државна трговска гимназија. Поради неопходната процедура за уписот на учениците, на 17 декември 1944 година Државната трговска гимназија испратила една објава до Битолскиот околиски НОО, со молба, да му се нареди на општинскиот барабандија да ја прочита објавата на повидни места во Битола и на тој начин да се повикаат заинтересираните да се запишат во трговската гимназија. Во објавата било истакнато дека запишувањето на учениците ќе се одвивало во периодот 18 – 28 декември 1944 година. Во I клас ќе се примеле ученици кои со успех завршиле прогимназија, додека во другите класови ќе се примеле ученици со завршен претходен клас. При запишувањето, учениците за I клас освен молба требало да достават и свидетелство, а старите ученици требало да достават молба и да приложат ученичка книшка. Денот на започнувањето на предавањата ќе се соопштел дополнително. Сите нужни податоци можеле да се добијат во дирекцијата на трговската гимназија во секој работен ден од 8 до 12 часот и од 14 до 18 часот. Раководител на битолската Државна трговска гимназија бил Т. Стојков (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 55).

Во Битола постоела и гимназија којашто просветниот оддел на Градскиот НОО – Битола во извештајот од 24 јануари 1945 година ја именувал како народна гимназија. Во неа, до тој датум вкупно биле запишани 450 ученици. Се планирало оваа гимназија со работа да започне меѓу 1 и 5 февруари 1945 година, доколку војската што била сместена во зградата на гимназијата ги напушти заземените училници. Во народната гимназија, покрај директорот, биле поставени и 14 наставници¹⁰ кои требало да бидат потврдени и од страна на Градскиот НОО – Битола (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 228-232).

Кога станува збор за образованието и развојот на образовната мрежа во Битолско, на одржаниот состанок на Извршниот одбор на Битолскиот околиски НОО на 23 ноември 1944 година, прочелникот на просветниот оддел, Илија Јанкуловски, известил дека во селата се вршеле

10 Димче С. Гугушев, Васил П. Наумовски, Славјанка В. Наумовска, Константин Попоски, Елисавета А. Апостолоска, Ангелина И. Ташкоска, Нада Т. Спасевска, Благој П. Хамамшиевски, Жеже Ј. Улчар, Адриана Ј. Улчар, Љубомир П. Стефаноски, Трајан Делоски, Никола Савченко и Марсел Де Вос.

поправки на училиштата. Дотогаш, околу 40-50 учители биле испратени на работа во битолската околија. Освен тоа, била вршена и подготовка на учителите кои требало да бидат распоредени на работа во сите села. Овие учители освен што ќе ја реализирале наставата би помагале и во работата на селските народноослободителни одбори. Со работа требало да започнат и аналфабетските курсеви, т.е. вечерните училишта по селата. Нивната работа зависела од добивањето на нужните средства како газија и други работи, сè со цел вечерните училишта да почнат да се отвораат (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 7-8). На 6 декември 1944 година, на состанокот на Извршниот одбор на Битолскиот околиски НОО, прочелникот Јанкуловски кажал дека учители се испратени речиси во сите села во Битолско (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 17). Потоа, на одржаната конференција на Пленумот на Битолскиот околиски НОО на 13 декември 1944 година се дискутирало за разни прашања, меѓу кои и прашањето за образованието во Битолско. За последново се искажал прочелникот Јанкуловски кој истакнал дека било потребно да се вложат сите сили за проширување на образованието, дека биле преземени мерки да се поправат училиштата и дека требало да се помагаат учителите што биле испратени во селата. До присутните членови на Пленумот и присутните претседатели и секретари на општинските народноослободителни одбори од 15 битолски општини, Јанкуловски упатил повик да се преземат сите мерки да се вратат назад сите украдени училишни материјали од населението и да се поправат училиштата. Бидејќи во најскоро време ќе се отвореле аналфабетски курсеви по селата, Јанкуловски укажал колку што е можно повеќе да се извести населението за курсевите, сè со цел овие курсеви помасовно да бидат посетени. Тој посочил дека доста учители биле испратени во селата од битолската околија. Во дискусијата што уследила потоа, претседателот на Бачката општина, Панде Тоцевски, предложил освен аналфабетските курсеви да се отворат и курсеви за земјоделски училишта (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 26-27).

Наставата во основните училишта од I до IV одделение во Битолско започнала во учебната 1944/1945 година (Крстевски-Кошка и др. ред., 1985: 130). Во почетокот на јануари 1945 година, во Битолско работеле 67 основни училишта во кои биле опфатени 7 687 ученици. Во 57 основни училишта наставата се изведувала на македонски наставен јазик. Основни училишта биле отворени и за националностите кои живееле во Битолско. На турски наставен јазик биле отворени училиштата во селата Лажец, Црнец и Трновци со вкупно запишани 56 ученици. Основни училишта на албански наставен јазик биле отворени во села-

та Лера, Суводол и Трново со вкупно запишани 82 ученици (Јурукова, 2003: 58).

За организирањето на културата и културното издигнување на населението во битолскиот крај соодветно на тогашните околности било одговорно културно-просветното одделение при просветниот оддел на Битолскиот областен НОО. На 23 декември 1944 година просветниот оддел му доставил еден извештај на надлежното Поверенство за просвета при Президиумот на АСНОМ. Во извештајот бил направен осврт за активностите на културно поле во Битола и Битолската област¹¹ во ноември и декември 1944 година.

Активноста на културно-просветното одделение во периодот од започнувањето на неговата работа до 23 декември 1944 година била поделена на две фази: I фаза како одделение на информациониот оддел при Битолскиот областен НОО од 5 ноември до 14 декември 1944 година, и II фаза од реорганизацијата на информациониот оддел и неговото преминување во просветниот оддел од 14 до 23 декември 1944 година. За сето тоа време, на културно поле во Битола и во Битолската област биле организирани и спроведени следниве активности. На 7 ноември 1944 година во Битола се одржал голем народен митинг во чест на гостите од Президиумот на АСНОМ, Главниот штаб на НОВ и ПОМ и делегатите на Врховниот штаб на Народноослободителната војска на Југославија. По тој повод била одржана приредба на која биле изведени: сечот „Балада на Гвардејското знаме“, неколку рецитации и се пееле македонски народни и руски песни (Крстевски и др. ред., 1984: 158). На 7 декември 1944 година се одржала литературно-музичка вечер, а собраниот приход ѝ бил предаден на Првата егејска македонска народноослободителна ударна бригада. На оваа манифестација говор одржал референтот на култур-

¹¹ Со решение на Президиумот на АСНОМ од 6 август 1944 година, територијата на Македонија административно била поделена на 4 области: Скопска, Битолска, Штипска и Кичевско-Дебарска. Во Битолската област влегувале следниве градови со нивните околии: Битола, Прилеп, Охрид, Струга, Ресен, Крушево и Кавадарци. Оваа поделба била изменета со решение на Президиумот на АСНОМ од 21 октомври 1944 година. Територијата на Македонија била поделена на 3 области: Скопска, Битолска и Штипска. Со новата територијална промена, кон Битолската област биле додадени Бродската и Галичката околија. Оваа административно-територијална поделба се задржала до 22 јануари 1945 година кога со решение на Президиумот на АСНОМ биле укинати областите, а со тоа и Битолскиот областен НОО. На нивно место биле формирани окрузи со окружни народноослободителни одбори, но, со друга територијална надлежност.

но-просветното одделение, Ѓорѓи Цаца,¹² кој покрај другото, говорел и за културно-просветните задачи што биле поставени пред македонскиот народ, а особено пред македонската интелигенција. Бил упатен повик за неуморна работа и безрезервна служба при изградбата на македонската држава во рамките на новата Југославија. Потоа следела програма составена од рецитации избрани од спевовите „Партизани и робии“, руски романи и македонски народни песни, скечот „Одговор на Македонија и поробена Европа на Германија“ и „Врапче“. Следниот ден, во чест на Димитар Влахов¹³ била одржана приредба на која биле изведени рецитации од спевот „Партизани“ од Венко Марковски, неколку македонски народни песни, хорската рецитација „Поранил Гоце“ и скечот „Стојан под окупаторот“. Театарско-музичката група на културно-просветното одделение на Битолскиот областен НОО, на 15 ноември 1944 година во салата на гимназијата на Охрид извела приредба со разнообразна програма од којашто дел бил и скечот „Ѓоре Магаревски“. ¹⁴ Истата програма била претставена во Струга и во струшкото село Вевчани (Крстевски и др. ред., 1984: 158-159).

По извршената реорганизација на информациониот оддел на 14 декември 1944 година и потпаѓајќи под просветниот оддел на Битолскиот областен НОО, културно-просветното одделение ја продолжило својата активност. Во таа смисла, на 18 декември, одделението приредило литературно-музичка вечер и приходот бил наменет за зимската помош во Битола. Вечерта биле претставени драмата во еден чин на Бранислав Нушиќ „Туѓинче“, скечот „Четворица Руси“, музичките слики „Е ухнијем“ и „12 разбојника“, како и неколку рецитации и македонски народни песни. Следниот ден била организирана истата програма. На 21 декември се одржала прослава на роденденот на маршалот Сталин¹⁵ којашто била поделена на свечен и забавен дел. Во однос на идното дејствување на културно-просветното одделение се сметало да бидат одржани предавања

12 Ѓорѓи Цаца (Битола, 15. IX 1920 – Скопје, 14. X 2006), правник, државник и универзитетски професор. Професор по Уставно право на Правниот факултет во Битола (1980-1988), член на Извршниот совет на СР Македонија (1971-1974), секретар за правосудството на СР Македонија (1978-1982), претседател на Правниот совет на СФРЈ (1981-1985) и судија на Уставниот суд на СР Македонија (1983-1990).

13 Димитар Влахов (Кукуш, 8. XI 1878 – Белград, 7. VI 1953), македонски револуционерен, културно-национален и општествено-политички деец, економист, публицист и државник.

14 На 14 ноември 1944 година, група македонски артисти, организирани во полупрофесионалниот ансамбл „Кочо Рацин“ во Битола, на македонски јазик ја извеле едночинката „Ѓоре Магаревски“, од писателот Владо Малевски. Со тоа било означено раѓањето на Народниот театар во Битола (Ачкоска, 2001: 21).

15 Јосиф Висарионович (Гори, Тифлиската губернија, 21. XII 1879 – Москва, 5. III 1953), претседател на Советскиот Сојуз и генерален секретар на СКП (б) од април 1922 година, од 1925 година член на Извршниот одбор на Коминтерната.

од научен, културен, просветен и друг карактер, да се организира граѓански хор составен од ослободените лица од мобилизација, да се спроведе редовна театарско-музичка активност во Битола и Битолската област и друго (Крстевски и др. ред., 1984: 159-160).

Од досега кажаното се заклучува дека при повоената изградба на македонската држава власта презела мерки за издигањето и ширењето на образовното и културното ниво на населението. Во таквите настојувања и во многу тешки услови карактеристични за периодот по војната, и во Битола и Битолско се пристапило кон реализацијата на таквите процеси. Сите тие преземени и остварени постапки претставувале основа за натамошно образование и подготвување на генерациите да се вклучат во поинтензивниот и друг подем на македонската држава.

Објавени извори:

- Крстевски и др. ред. 1984. *Зборник на одбрани документи за историјата на Битола и Битолско 1941 – 1945, Том I, Документи за создавањето и развојот на органите на народната власт во Битола и Битолско 1944 – 1945, Книга 1, Битолски областен народноослободителен одбор 1944*. Историски архив-Битола – Општински одбор на СЗБ од НОВ-Битола: Битола.
- Крстевски-Кошка и др. ред. 1985. *Зборник на одбрани документи за историјата на Битола и Битолско 1941 – 1945, Том I, Документи за создавањето и развојот на органите на народната власт во Битола и Битолско 1944 – 1945, Книга 2, Битолски околиски народноослободителен одбор 1944 – 1945, Градски народноослободителен одбор 1944 – 1945*. Историски архив-Битола – Општински одбор на СЗБ од НОВ-Битола: Битола.
- Христов А. Т. – Тодоровски. М. ред. 1964. *Зборник на документи од Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ)*. Институт за национална историја: Скопје.

Литература:

- Ачкоска. Виолета. 2013. *Велес и Велешко 1944-1991*. Макавеј: Скопје.
- Ачкоска. Виолета. 2001. *Македонија во југословенската федерација 29.11.1943 – 8.9.1991 (хронологија)*. Институт за национална историја: Скопје.
- Велјановски. Новица. 1992. *Административно-централистичкиот период во државноправниот развој на Македонија (1945-1953)*. Институт за национална историја: Скопје.
- Велјановски. Новица. 2004. *Меѓународниот одглас на АСНОМ и македонската државност*. Институт за национална историја – Реклам ЕН-ЕС: Скопје.
- Димовски Ѓорѓи и др. ред. 1965. *Гимназијално образование во Битола*. Гимназија „Јосип Броз-Тито“ – Битола: Битола.
- Јурукова. Нада. 2003. *Културно-просветни појави и процеси во Македонија (1944-1953)*. Институт за национална историја: Скопје.

- Јурукова, Нада. 1990. *Основното воспитание и образование во Македонија (1944-1950)*. Институт за национална историја: Скопје.
- Кантарциев, Ристо. 2002. *Историја на образованието и просветата во Македонија*. Просветно дело АД: Скопје.
- Лазаров, Лазар. 1979. *Опитествено-политичките организации во обновата и изградбата на НР Македонија 1944-1948*. Институт за национална историја: Скопје.
- Спирова Викторија и др. ред. 1995. *50 години настава на македонски јазик*. Гимназија „Јосип Броз-Тито“ – Битола: Битола.
- Танковски Ѓорѓи и др. ред. 1990. *Воспитанието и образованието во Битола: развој и перспективи: зборник на материјали од одржаниот собир на 1 и 2 јуни 1989 година во Битола*. Друштво за наука и уметност – Битола: Битола.